

Vliv knihovnictví na socializaci jedince a společnosti

Jarmila Polická

Bakalářská práce
2013

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

INSTITUT
MEZIOBOROVÝCH STUDIÍ BRNO

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Institut mezioborových studií Brno
akademický rok: 2011/2012

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Jarmila POLICKÁ**
Osobní číslo: **H108233**
Studijní program: **B7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obor: **Sociální pedagogika**

Téma práce: **Vliv knihovnictví na socializaci jedince a společnosti**

Zásady pro vypracování:

Zadané a zvolené téma bude zpracováno podle pokynů obsažených v materiálu IMS "Metodika psaní odborného textu a výzkum v sociálních vědách" (IMS 2009). Případně podle dalších materiálů, z nichž některé jsou obsaženy v literatuře připojené k tomuto studijnímu textu. Zejména bude dbáno na dodržování zásad publikační etiky a pravidel společenskovedního výzkumu. Průběžné výsledky práce budou pravidelně konzultovány s vedoucím bakalářské práce. S vědomím těchto zásad a pravidel a po konzultaci s vedoucím bude práce zaměřena: - na historická retrospektiva knihovnictví; - na knihovnictví v současnosti; - na knihovnické školy; - na vztah k sociální pedagogice. Při zpracování práce bude proveden empirický výzkum, jehož cílem bude zjistit, jak často studenti čtou a zda by dali přednost elektronické knize před knihou tištěnou.

Rozsah bakalářské práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

CEJPEK, J. a kol. Dějiny knihoven a knihovnictví. Praha: Karolinum, 2002. HLAVÁČEK, I. Knihy a knihovny v českém středověku. Praha: Karolinum, 2005. HLAVÁČEK, I. Středověké soupisy knih a knihoven v českých zemích. Praha: Univerzita Karlova, 1966. KRECHLER, E. Venkovské knihovny a čítárny. Znojmo: Osvětový sbor, 1927. TRÁVNÍČEK, J. Čteme? Brno: Host, 2008. TRÁVNÍČEK, J. Čtenáři a internauti. Brno: Host, 2011. Další literatura bude obsažena v Projektu bakalářské práce a průběžně doplňována během práce na tomto textu.

Vedoucí bakalářské práce:

doc. PhDr. Miloslav Jůzl, Ph.D.

Katedra sociální pedagogiky

Datum zadání bakalářské práce:

16. března 2012

Termín odevzdání bakalářské práce:

30. dubna 2013

V Brně dne 16. března 2012

prof. PhDr. Pavel Mühlpachr, Ph.D.
vedoucí ústavu

doc. PhDr. Miloslav Jůzl, Ph.D.
vedoucí katedry

PROHLÁŠENÍ AUTORA BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním bakalářské práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby ¹⁾;
- beru na vědomí, že bakalářská práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k prezenčnímu nahlédnutí;
- na moji bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3 ²⁾;
- podle § 60 ³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 ³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – bakalářskou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování bakalářské práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky bakalářské práce využít ke komerčním účelům.

Prohlašuji, že

- elektronická a tištěná verze bakalářské práce jsou totožné;
- na bakalářské práci jsem pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval. V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.

Jarmila Polická

.....
Jméno, příjmení studenta

V Brně 29. 4. 2013

Jarmila Polická
.....
Podpis

1) zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací:

(1) Vysoká škola nevydělečně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlázení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnoženiny.

(3) Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.

2) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:

(3) Do práva autorského také nezahnuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, užije-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu, k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacímu zařízení (školní dílo).

3) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:

(1) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst. 3). Odpirá-li autor takového díla udělit svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.

(2) Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užít či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.

(3) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělku jím dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlížne k výši výdělku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.

ABSTRAKT

Bakalářská práce „*Vliv knihovnictví na socializaci jedince a společnosti*“ mapuje historii knihovnictví v českých zemích od počátku do současnosti. Seznamuje se změnami, které v oblasti knihovnictví v posledních letech s rozvojem počítačové techniky nastaly, seznamuje s aktivitami knihoven v oblasti socializace čtenáře a v závěru s výsledky dotazníkového šetření, které proběhlo mezi studenty Hudební fakulty Janáčkovy akademie múzických umění a jehož cílem bylo zjistit, jak je to se čtením u dnešní mladé generace.

Klíčová slova:

knihy, historie knihovnictví, socializace čtenáře, aktivity knihoven, elektronické knihy

ABSTRACT

Bachelor thesis „*The influence of librarianship on the socialization of the individual and society*“ traces the history of librarianship in the Czech lands from the beginning to the present. It is focused on the changes in the field of librarianship in recent years which occurred with the development of computer technology, also on the activities of libraries in socialization and in the end brings the results of the survey, which was carried out among students of the Faculty of Music, Janáček Academy of Performing Arts in Brno and which aim was to find out what reading means to today's young generation.

Keywords:

Books, history of libraries, socialization of reader, activities of libraries, librarianship, electronic books

Ráda bych poděkovala za pomoc a lidský přístup při psaní bakalářské práce panu doc. PhDr. Miloslavu Jůzlovi Ph.D.

Dále bych ráda poděkovala Mgr. Janě Michálkové Slimáčkové, Ph.D. za pomoc při sběru dat do dotazníkového šetření a svoji rodině za trpělivost a pomoc při studiu.

Prohlašuji, že odevzdaná verze bakalářské práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

OBSAH

ÚVOD	8
I TEORETICKÁ ČÁST	10
1 DĚJINY KNIHOVNICTVÍ	11
1.1 EGYPTSKÉ KNIHOVNICTVÍ – ALEXANDRIJSKÁ KNIHOVNA.....	12
2. DĚJINY KNIHOVNICTVÍ V ČESKÝCH ZEMÍCH	14
2.1 VELKÁ MORAVA.....	16
2.2 STŘEDOVĚKÉ KNIHOVNICTVÍ.....	16
2.3 VÝZNAM KNIHTISKU PRO ČESKÉ ZEMĚ.....	20
2.3 BIBLE KRALICKÁ.....	21
2.4 OBDOBÍ POBĚLOHORSKÉ AŽ 19. STOLETÍ.....	22
3. PRVOREPUBLIKOVÉ KNIHOVNICTVÍ	23
4. KNIHOVNICTVÍ PO 2. SVĚTOVÉ VÁLCE	28
5. SOUČASNÉ KNIHOVNICTVÍ	30
5.1 ELEKTRONICKÉ KNIHY.....	33
5.2 KNIHOVNICKÉ A INFORMAČNÍ VZDĚLÁVÁNÍ.....	34
6. SOCIALIZACE DĚTSKÉHO ČTENÁŘE	35
II PRAKTICÁ ČÁST	39
7. OBSAH A CÍL VÝZKUMU	39
7.1 TERMINOLOGIE POUŽITÁ PŘI VÝZKUMU.....	40
7.2 METODA VÝZKUMU.....	41
7.3 VÝZKUMNÝ VZOREK.....	41
VÝSLEDKY PRŮZKUMU DOTAZNÍKOVÉHO ŠETŘENÍ	42
ZÁVĚR	49
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	51
SEZNAM OBRÁZKŮ	53
PŘÍLOHA	54

ÚVOD

Již přibližně 5000 let ukládá člověk do knih a dokumentů svoje znalosti, vědění, zkušenosti, radosti, pocity a životní moudrosti, ze kterých následující generace mohou čerpat poučení i pobavení. Knihovny a jejich knihy spolu s dokumenty, se staly zárukou návaznosti vývoje lidské společnosti, jeho kontinuity. Bez této návaznosti by nemohl existovat pokrok. Bohužel ne všechny lidské poznatky uložené v knihách a dokumentech se podařilo zachovat. Příčinou byly nejenom přírodní katastrofy, ale také války, lidská zloba, nenávisť, náboženská netolerance, inkvizice. Knihy se pálily tajně nebo veřejně na hranicích¹.

Než začal člověk ukládat svoje vědomosti do knih, prošel dlouhým obdobím předverbálním, ze kterého sice nemáme památky písemné, ale hmotné, dále obdobím řečové komunikace a poslední fázi, pak byla etapa vytvoření písma a tvorba písemných památek. I vytváření rukopisných památek prošlo dlouhou cestou od knih rukopisných, zdlohavě opisovaných v klášterních skriptoriích, k tištěným knihám v patnáctém století, zásluhou Gutenbergova vynálezu až k dnešním elektronickým knihám. V průběhu staletí se měnily i psací materiály a vzhled knihy. Od dřevěných, bronzových, kamenných tabulek, přes papyrus, pergamen, hedvábí až k papíru.

Moje bakalářská práce seznamuje s počátky knihovnictví v českých zemích od nejstarších dob až po současnost. Užití knih a knihoven bylo zpočátku spjato pouze s církevními institucemi a klášterní knihovny obsahovaly zejména literaturu náboženskou a liturgickou, sloužící k bohoslužbám a jiným církevním obřadům. Později se vznikem univerzit vznikaly i univerzitní knihovny, které již obsahovaly i literaturu právníckou, lékařskou, teologickou, filozofickou aj. Gutenbergův vynález v 15. století byl pro lidstvo převratným objevem a umožnil zpřístupnění literatury a tím i vzdělání nejširším vrstvám obyvatelstva. Kniha tak ztratila část své glorioly, ale stala se předpokladem pro další vývoj lidské společnosti.

Bakalářská práce se věnuje i změnám, které v knihovnické profesi způsobil nástup počítačů a internetu. Zabývá se rovněž aktivitami knihoven v oblasti socializace dítěte a seznamuje s možnostmi knihovnického a informačního vzdělání v české republice.

¹ CEJPEK, HLAVÁČEK, KNEIDL, Dějiny knihoven a knihovnictví, 1996, s. 5

Praktická část bakalářské práce je věnována kvantitativnímu výzkumu, který proběhl pomocí dotazníkového šetření mezi studenty Janáčkovy akademie múzických umění. Cílem bakalářské práce bylo nejenom upozornit na význam knihoven a knih v lidských dějinách, ale také snaha zjistit jestli i v současné době techniky jsou klasické tištěné knihy pro mladého člověka důležité nebo zda by dal přednost jiné formě např. knize elektronické.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1. DĚJINY KNIHOVNICTVÍ

„Nemám žádný pocit viny ohledně knih, které jsem nečetl a možná nikdy číst nebudu, vím že moje knihy jsou bezmezně trpělivé. Budou na mě čekat až do konce mých dnů“²

Ve starověku nebyly knihy ve formátu, jak je známe dnes. Ve starověkém Egyptě se používal papyrus, který se uchovával ve svitcích v hliněných džbánech, existovaly zde i kamenné knihy, kdy byl text vytesán do kamene, používaly se hliněné či dřevěné destičky. V Číně se zase používal bambus a později hedvábí nebo kůže, v Sumeru hliněné tabulky, na které se psalo klínovým písmem a přibližně od roku 197 př. n. l. se začal používat pergamen, který se vyráběl z kůže domácích zvířat.

Papír, který byl objeven v Číně kolem roku 105 n. l., se do Evropy dostal se značným zpožděním, až někdy počátkem 12. – 13. stol. zásluhou Arabů. V českých zemích jsou zaznamenány první zprávy o výrobě papíru až ve století patnáctém.

Knihy ve formě svitků, se používaly přibližně do 1. století n. l., kdy byly nahrazeny kodexem. Ten měl již podobu dnešní knihy a umožňoval lepší přístup k textu.

Do vynálezu knihtisku byly knihy opisovány a jejich tvorba byla spojena především se šlechtou a s církví, s jejími institucemi a příslušníky. První knihovny - bibliotéky, které vznikaly, byly součástí klášterů a šlechtických sídel a přístupné pouze privilegovaným vrstvám.

Gutenbergův vynález knihtisku roku 1447 se tak stal pro lidstvo objevem nesmírného významu. Kniha přestala být nedostupným předmětem, určeným jenom privilegovaným a zámožným vrstvám společnosti³, stala se součástí života i ostatních lidí.

² MANGUEL, A., Knihovna v noci, s. 230

³ CEJPEK, HLAVÁČEK, KNEIDL, Dějiny knihoven a knihovnictví, 1996, s. 5-9, 57 - 138

1.1 Egyptské knihovnictví - Alexandrijská knihovna

„Všechno, co řekneš, se vykoná

vyznáš-li se v knihách.

Vnikni do knih, ulož je do svého srdce

a vše, co řekneš, bude znamenité“.

písař Ani z Hatneferkareteri⁴

Snad nejvýznamnější knihovnou starověku byla Alexandrijská knihovna, založená královským rodem Ptolemaiovců kolem 3. stol. př. n. l. jako součást Múseionu - domu Múz. Byla to největší starověká knihovna, a přesto se do dnešních dnů z jejich vzácných písemných památek mnoho nezachovalo. Knihovna shromažďovala vědění tehdejšího světa a rozvíjela Aristotelovo učení. Jméno knihovny bylo poctou Alexandru Velikému, který město Alexandrii založil.

„Až do založení Alexandrijské knihovny byly starověké knihy buď soukromými sbírkami četby jednoho člověka, nebo vládními sklady, kde se ukládaly právní a literární dokumenty pro úřední potřeby“⁵.

Král Ptolemaios I. chtěl shromáždit veškerou literaturu současného světa, a proto oslovil panovníky ostatních zemí, aby mu poslali všechny dostupné knihy, které potom jeho písaři pro Alexandrijskou knihovnu opisovali. Také lodě, které připluly do alexandrijského přístavu musely zapůjčit veškeré knihy k opisu. Učenci, pozvaní králem, v prostorách knihovny studovali, četli a tvořili *„kritické výtahy pro budoucí generace“⁶*

⁴ CEJPEK, cit. 2, s. 11

⁵ MANGUEL, cit. 1, s. 29

⁶ MANGUEL, cit. 1, s. 35

„*Satira ze třetího století př. Kr. od Timóna Flia popisuje tyto učence jako charakitai, „škrabálky“, a říká, že „v lidnaté zemi egyptské mnozí dobře živení charakitai škrábou na papyrus a přitom se neustále hašteří v kleci Múz“⁷.*

Alexandrijská knihovna – Bibliotheca Alexandrina shromažďovala veškeré poznatky z oblasti historie, lékařství, astronomie, fyziky, matematiky, náboženské texty, válečné zprávy, diplomatické smlouvy, hospodářské smlouvy aj. Obsahovala díla Aischyla, Sofokla, Eurípida, Aristotela a mnoha dalších významných dramatiků, vědců a filozofů. Jejím prvním knihovníkem byl řecký básník Zenodotos z Efesu.

Přes veškerou péči panovníků a knihovníků však alexandrijská knihovna zanikla. Nevíme, jak vypadala a i informace o jejím zániku jsou nepřesné. Původně se myslelo, že shořela při požáru roku 47 př. n. l., za pobytu Julia Caesara v Alexandrii, ale tato domněnka se ukázala jako nepravdivá. Při požáru sice shořelo na čtyřicet tisíc svazků, ale k úplnému zániku knihovny došlo až roku 642 n. l., kdy nechal knihovnu zapálit muslimský generál Amr ibn al-Áse⁸

Zničení Alexandrijské knihovny bylo velkou ztrátou pro další lidská pokolení. Knihovna obsahovala množství poznatků předchozích generací vědců a umělců, které tak byly nenávratně ztraceny. O její nezměrné ztrátě pro lidstvo píše ve své knize *Philobiblon* i anglický diplomat Richard de Burry⁹.

„*Kdo by se nehrozil nad záplavou obětí tak neblahou, kde se podával inkoust místo krve, kde žhoucí žár spáleniště se smáčel krví praskajícího pergamenu, kde žhavý plamen strávil tolik tisíc neviňátek, v jejichž ústech nebyla ještě lež. Kde nelítostný oheň změnil tolik schránek věčné pravdy v zapáchající popel“¹⁰*

Králové Pergamonu se snažili s Alexandrií soutěžit a postavili vlastní knihovnu. Ta však nedosáhla proslulosti Alexandrijské knihovny.

⁷ MANGUEL, cit. 1, s. 35

⁸ MANGUEL, cit. 1, s. 38

⁹ Richard de Burry 1287 – 1345

¹⁰ CEJPEK, cit. 2, s. 7

Ptolemaiovcí dokonce zakázali vývoz papyru, aby vzniku a rozvoji knihovny v Pergamonu zabránili. Tím napomohly vynálezu nového psacího materiálu pergamenu, který později zcela nahradil papyrus a na rozdíl od alexandrijské knihovny, o které nevíme, jak vypadala a kde stála, pergamská knihovna byla při archeologických vykopávkách objevena¹¹.

Přáním egyptské vlády bylo postavit novou Alexandrijskou knihovnu, která by stejně jako starověká Alexandrijská knihovna shromažďovala veškeré vědění lidstva. Za podpory UNESCO a řady soukromých osob byla nakonec v roce 2002 slavnostně otevřená nová Alexandrijská knihovna podle architektonického návrhu norského studia¹².

2. DĚJINY KNIHOVNICTVÍ V ČESKÝCH ZEMÍCH

„Co tedy povíš, že je knihovna? Zajisté sdružení mrtvých vědců, němý sněm národů, v poklad sebraná díla duchů, lékárna duše. Ale knihovna nepoužívaná? Potrava pro myši, obydlí molů, sběrna prachu, divadlo marností, výčitka lidské hlouposti“¹³

Dějiny českého knihovnictví jsou neúplné a na jejich základě si můžeme udělat představu pouze o nevelké části knihoven, které v minulosti existovaly. Řada vzácných knihoven zanikla v období válek, zejména války husitské, třicetileté, nebo v důsledku přírodních katastrof, ale i v důsledku reform. Například reformy Josefa II. vedly ke zrušení velkého množství klášterů a tím i k zániku mnoha klášterních knihoven.

První středověké knihovny vznikaly při kláštorech a shromažďovaly především náboženskou literaturu, bible, zpěvníky, evangelia nebo opisy antické literatury. V klášterních knihovnách se rukopisy nejenom uchovávaly, ale i opisovaly a bohatě iluminovaly. Náboženské knihy každodenní potřeby se uchovávaly přímo u hlavního oltáře nebo v sakristii¹⁴. Ostatní knihy se uchovávaly v truhlách, skříních nebo lavicích, proto se jejich zkrácené obsahy nebo identifikační údaje uváděly na ořízku¹⁵.

¹¹MANGUEL, cit. 1, s. 30

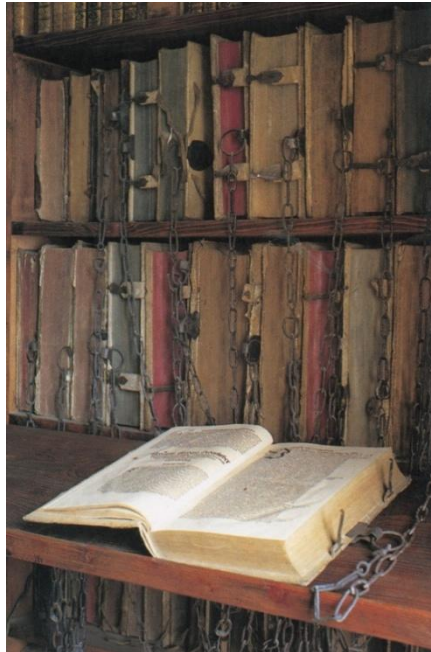
¹² Z 650 předložených projektů nové Alexandrijské knihovny zvítězil návrh norské firmy Snohetta

¹³ KOMENSKÝ, J. A., *Komenský o knihách*, s. 11

¹⁴ CEJPEK, cit. 2, s. 60-75

¹⁵ CEJPEK, cit. 2, s. 57 - 138

Často byly středověké knihy připoutány řetězem (Libri Catenati), což svědčí o tom, že se kradlo i v dřívějších dobách.

Obr. 1 Libri catenati

Dějiny rukopisných knihoven v českých zemích je možné rozdělit do třech období, která se navzájem se prolínají a je možné je ještě členit na další časové úseky. Především období 15. – 16. století je považováno za období největšího rozvoje středověkých knihoven.

Členění podle Cejпка:

- *od počátku do poloviny 14. století*
- *od poloviny 14. stol. do husitské revoluce roku (1420)*
- *od husitské revoluce až do vplynutí rukopisných knihoven do knihoven tisků v první polovině 16. věku¹⁶*

Kodexy, které se nám ze středověku zachovaly, můžeme jen velmi obtížně zařadit do konkrétních knihoven. Často měnily majitele například z důvodů své směnné hodnoty.

¹⁶ CEJPEK, cit. 2, s. 57

Každé skriptorium však mělo své specifické pracovní postupy, které společně s vlastnickými poznámkami uvedenými na přidešty nebo předsádce knihy, pomáhají blíže určit místo jejího vzniku. Odhalování tajemství původu knihy se věnují vědní obory paleografie a kodikologie¹⁷.

2.1 Velká Morava

Na Velké Moravě se s knižní kulturou můžeme setkat již v první polovině devátého století. Knihy to však byly především latinské, nesrozumitelné prostému lidu, a proto moravský kníže Rostislav v roce 862 vyslal poselstvo k byzantskému císaři Michaelovi III. s prosbou o vyslání duchovních znalých slovanského jazyka. V roce 863 přišli na Moravu Cyril a Metoděj¹⁸, kteří vytvořili písmo hlaholici a zavedli staroslověnštinu jako bohoslužebný jazyk. Do staroslověnštiny přeložili náboženskou literaturu potřebnou při bohoslužbách, ale i literaturu právníckou. Na počátku desátého století však staroslověnská kultura podlehla maďarskému vlivu.

†	Ɱ	Ɱ	Ɱ	Ɱ	Ɱ	Ɱ	Ɱ
a	b	v	g	d	ε	ž	dz
Ɱ	Ɱ	Ɱ	Ɱ	Ɱ	Ɱ	Ɱ	Ɱ
z	i	i	g	k	l	m	n

Obr. 2. ukázka hlaholice

2.2 Středověké knihovnictví

V Čechách můžeme mluvit o rozvinutější knižní kultuře kolem 11. století. Roste počet klášterů a dalších církevních institucí a tím narůstá i potřeba církevní literatury,

¹⁷ Vědní obor zabývající se středověkými rukopisnými knihami (kodexy)

¹⁸ V letošním roce si 5. 7. připomeneme 1150 výročí příchodu Cyrila a Metoděj <http://www.velehrad.eu/cz/>

ale i literatury školské a naukové, vznikají první knižní soubory. V této době také vzniká *Kosmova kronika česká*¹⁹ děkana pražské svatovítské kapituly Kosmy²⁰.

Kronika je psána latinsky a zaznamenává historii českého národa od příchodu Čechů do země až do roku 1125. Příběhy zaznamenané v Kronice se staly inspirací pro další umělecké směry, její vliv měl zásadní význam při poznávání historie českého národa a byla inspirací při psaní *Dalimilovi kroniky*. Nejvěrohodnější částí Kroniky je období života Kosmy.

V jedenáctém století vzniká i evangelistář *Vyšehradský kodex*²¹, pravděpodobně ke korunovaci Vratislava II. na českého krále. Dodnes se zachovalo i několik rukopisů z břevnovského kláštera, ve kterém pravděpodobně už v té době existoval větší soubor knih. Klášter byl založen roku 993 Boleslavem II. Pobožným a pražským biskupem sv. Vojtěchem²². Šlo o první mužský klášter na českém území, k jeho zničení došlo za husitských válek.

Ve dvanáctém století. „ ... dochází k výraznému prohlubování kulturního života i právního povědomí v české společnosti a k usoustavňování jejich vazeb s kulturními centry v zahraničí ... „²³ K existujícímu benediktinskému řádu přibyly nové církevní řády premonstrátský, cisterciácký, řády rytířské a tím se zvýšila i potřeba literatury, došlo ke zvýšení knižní produkce. V roce 1140 byl z popudu olomouckého biskupa Jindřicha Zdíka založen Strahovský klášter, jehož součástí byla i škola pro syny ze šlechtických rodů a jehož knihovna obsahovala díla teologická, právníká, filozofická a matematická. Strahovský klášter společně s olomouckým skriptoriem produkoval vlastní knihy. V roce 1258 byla Strahovská knihovna zničena požárem, znovu obnovena, ale opětovně zničena za husitských a švédských válek, teprve 18. století se stává dobou jejího největšího rozkvětu. Dnes v klášteře sídlí Památník národního písemnictví a knihovna uchovává okolo 1500 prvotisků a 3000 rukopisů.

¹⁹ Originál kroniky se nedochoval, ale existovaly opisy a jeden z nich je i v Národním muzeu v Praze.

²⁰ Kosmas (asi 1045 – 1125)

²¹ Kodex je dnes uložen v Národní knihovně v Praze.

²² Sv. Vojtěch je považován za autora nejstarší české písně *Hospodine pomiluj ny*.

²³ CEJPEK, cit. 2, s. 64

V teologických rukopisech se můžeme setkat i s ryze světskými motivy např. u strahovského rukopisu Augustinova spisu *De civitate Dei*, ve kterém jeho písaři zachytili příhodu s myší, která jim chtěla sníst sýr²⁴ Olomoucké skriptorium vytvářelo nejenom církevní literaturu, ale i literaturu církevně právní.

Ve třináctém století k nám začínají pronikat žebravé řády dominikánů, františkánů a karmelitánů, které vytváří vlastní knižní produkci a v podlažickém klášteře u Chrudimi vzniká i největší rukopisná kniha *Kodex gigas*²⁵ (*Kodex podlažický, Dáblova bible*).

Obr. 3

Později se tento Kodex stal součástí sbírek Rudolfa II., odkud byl na konci třicetileté války (1648) odvezen švédskými vojsky jako dar švédské královně Kristině. Dnes je uložen v Královské knihovně ve Stockholmu. Významnou knihovnou byla v té době i knihovna augustiánů - poustevníků u sv. Tomáše na Malé Straně nebo knihovna zbraslavského klášteře, pro kterou byly knihy nakupovány v Paříži a kde byla i vlastní bohatá literární činnost. V letech 1305 – 1339 zde byla napsána *Zbraslavská kronika* opatem Otou Durynským a Petrem Žitavským, která patří k významným historiografickým dílům. Dokončena byla za vlády Jana Lucemburského proboštem Františkem Pražským.

Ve 13. století se písaři ve skriptoriích začínají rozlišovat na ty, co píší úřední listiny a na ty co píší knihy. Z této doby pochází česky psaná světská báseň *Alexandreida*, která

²⁴ CEJPEK, cit. 2, s. 64

²⁵ Codex gigas. In: KVERKOVÁ, Naďa. *Česká televize* [online]. [cit. 2013-03-18]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/porady/10176313169-codex-gigas-dablova-bible/20838254168/>

oslavovala hrdinství Alexandra Velikého. V Brně v té době vzniklo osm kvalitně iluminovaných rukopisů zásluhou Elišky Rejčky²⁶.

Čtrnácté století je ve znamení navázání užších vztahů naší země s románskými zeměmi, což souvisí jednak s dlouholetým pobytem syna Jana Lucemburského, budoucího císaře Karla IV. na francouzském dvoře, ale zejména s jedenáctiletým pobytem biskupa Jana IV. z Dražic na papežském dvoře v Avignonu. Tímto pobytem biskup rozšířil nejenom svůj kulturní rozhled, ale získal zde i mnoho zajímavých rukopisů, které se staly po jeho návratu do vlasti, základem knihovny kláštera v Roudnici. Ve čtrnáctém století vzniká i první česky psaná veršovaná *Dalimilova kronika*, někdy také označovaná jako *Kronika boleslavská*, připisována boleslavskému kanovníku Dalimilu Meziříčskému, která má silné protiněmecké zaměření.

Významnou změnou v kulturní historii českého národa se stalo založení pražské univerzity císařem Karlem IV. v roce 1348 „...čin, který umocnil význam knihy a tím podstatně ovlivnil i vývoj českého knihovnictví po všech stránkách, a to kvantitativně, tak i kvalitativně“²⁷. Nedostačuje již opisování literárních děl ve skriptoriích, je potřeba několika desítek až stovek exemplářů jednoho díla a tak nastupuje řemeslná výroba v městském prostředí či opisování knih samotnými jejími vlastníky.

Na univerzitě studovalo velké množství zahraničních studentů a tak se Praha stala jejich zásluhou i knižním exportním střediskem. V té době se rozvíjí se nejenom vzdělávací literatura, ale i literatura zábavná a vznikají první měšťanské knihovny. Významnou překladatelskou i autorskou osobou tohoto období byl Jan ze Středy²⁸ a pražský arcibiskup Arnošt z Pardubic. Jan ze Středy, kancléř Karla IV. je považovaný za představitele českého prehumanismu, byl sám literárně činný a vedl korespondenci s Francescem Petrarcou a Colou di Rienzo²⁹. Jeho rukopisy se zachovaly v knihovně olomoucké kapituly³⁰.

²⁶ Eliška Rejčka (Richenza 1288-1335), dvakrát česká a polská královna, vdova po Václavu II a Rudolfu Habsburském

²⁷ CEJPEK, cit. 2, s. 68

²⁸ Narozen 1310 – 1380 Modřice u Brna

²⁹ Významný římský politik

S pražskou univerzitou souvisely knihovny jednotlivých kolejí, které tvořily intelektuální zázemí univerzity. Nejvýznamnější byla kolej Karlova, které císař daroval knihovnu vyšehradského probošta Viléma z Lestkova, významného bibliofila, která obsahovala 114 svazků. Knižní kultura se však nerozvíjela jenom ve velkých městech, ale i v menších lokalitách vznikaly měšťanské knihovny.

Patnácté století je poznamenáno husitskou revolucí, řada církevních katolických knihoven byla v této době zničena, vypálena nebo odvezena do zahraničí či na jiné bezpečné místo. Mnohé knižní soubory byly včleněny do jiných knihoven. V Praze však neustává řemeslná knižní produkce. Velkým pozitivem je, že se literatura dostává k měšťanstvu, a to nejenom literatura teologická a kazatelská, ale i knihy světské herbáře, kroniky, historické romány³¹. Významným bibliofilem tohoto období je Matyáš Škorně z Jehnědna, sběratel středověkých knih, jehož knihovna se nám částečně dochovala. Moravské prostředí nezasáhla demokratizace literatury stejně, jako tomu bylo v prostředí českém, ale naopak se zde objevují protihusitské literární projevy, jako je tomu např. u Štěpána z Dolan, převora tamního kartuziánského kláštera³².

2.3 Význam vynálezu knihtisku pro České země

*„Vytiskneš během dne více, nežli se napíše za rok,
Německo, jež jsi nám v tiskařství vynašlo dar,
který svým užítkem předčí všechno, co daly nám věky;
učíš, jak stačí dnes okamžik ke vzniku knih“³³*

Velký význam pro rozvoj knih, knihoven a šíření vzdělanosti mezi široké vrstvy obyvatelstva byl vynález knihtisku Johannesem Gutenbergem roku 1448. Tímto vynálezem přestává být kniha vlastnictvím úzkého okruhu obyvatelstva a stává se přístupnou ostatním lidem. S nástupem knihtisku dochází k rozšiřování knihoven a u nás i v celé Evropě

³⁰ HLOBIL – PETRU, *Humanismus a raná renesance na Moravě*, s. 19 – 21

³¹ CEJPEK, cit. 2, s. 75 – 77

³² HLOBIL – PETRU, *Humanismus a raná renesance na Moravě*, s. 24 – 25

³³ Komenský o knihách, s. 10

se zvyšuje knižní produkce. V Čechách a na Moravě bylo vytištěno na padesát inkunábulí.³⁴ Církevní knihovna pražské kapituly má v té době přes 40 000 tištěných knih. Významnou knihovnou tohoto období je šlechtická knihovna Petra Voka z Rožmberka,³⁵ která má ve svém fondu 11 000 svazků. Bohužel tato rozsáhlá knihovna skončila jako švédská válečná kořist³⁶.

Mezi moravské knihovny, které dosáhly značného rozsahu, patří knihovna farního kostela u sv. Jakuba v Brně či knihovna olomoucké kapituly. Významné jsou soukromé knihovny, které se nám částečně dochovaly a ze kterých na nás dýchne duch humanismu oproti knihovnám klášterním, ve kterých dosud převládala středověká literatura. Patří sem např. knihovna Jana z Rabštejna, Bohuslava Hasištejnského z Lobkovic, Jana staršího z Hodějova a dalších.

„Na rozdíl od Čech, kde ke konci 16. století vývojová křivka rozvoje humanismu prudce stoupá, situace na Moravě vykazuje odlišné znaky. Podněty humanismu rozvíjí především jednota bratrská, a to jak Jan Blahoslav³⁷, v jehož literární tvorbě se uplatňuje pohled národního humanismu i znalost humanismu latinského, tak okruh literátů, kteří se soustřeďovali kolem bratrských tiskáren a jejichž vrcholným dílem se stala Kralická bible“³⁸.

2.4 Bible Kralická

Vytištění Kralické bible by nebylo možné bez pomoci pokrokového šlechtice Karla staršího ze Žerotína (1564 – 1636), na jehož panství v Kralicích byla šestidílná bible vytištěna. Význam Bible spočívá v tom, že byla vytištěna v jazyce, kterému rozuměl prostý lid a byla mu útěchou, i když tajnou, v pobělohorské době, ale i v tom, že její překlad,

³⁴ Knihy vytištěné do roku 1500

³⁵ Petr Vok z Rožmberka 1539 – 1611

³⁶ CEJPEK, cit. 2 s. 96

³⁷ Jan Blahoslav je autorem *Gramatiky české, Filipiky proti Misomusům aj.*

³⁸ HLOBIL-PETRŮ, *Humanismus a raná renesance na Moravě*, s. 96

který započal Jan Blahoslav, nebyl z oficiálně uznané Vulgáty, ale z původních jazyků, kterými byla řečtina, hebrejšťina či aramejšťina.

„V církvi římskokatolické byl obecný lid omezován odedávna ve čtení biblí, jen kněžstvu to bylo vyhrazeno ... po celé 14. stol. nařizovaly synody pražské znovu a znovu kněžím, aby naučili lid modliti se alespoň Otčenáš³⁹.“

Knihovna Jednoty obsahovala díla pedagogická, rétorická, filosofická, básnická, historická, přírodovědná, pastorační, homiletická⁴⁰ a 62 rukopisů. Po nuceném odchodu Českých bratří do vyhnanství vyjádřil Jan Ámos Komenský poslední biskup Jednoty bratrské ve svém díle *Kšaft umírající matky Jednoty bratrské* víru, že Bible Jednoty bratrské se stane zárukou vysvobození s cizího útluaku. V roce 1623 pak v Amsterdamu, vydal Komenský zkrácenou verzi šestidílné Bible kralické tzv. *Manualník aneb Jádro celé biblí svaté*. Tato knížka malého formátu měla přinést útěchu lidem, kteří museli opustit svoji vlast a odejít do vyhnanství. I samotná knihovna Žerotínů, uchovávaná na zámku v Náměšti nad Oslavou byla velkolepá, spravována knihovníky Juliánem Poniatowským a bratrem Pavlem Hronovským. Později však byla společně s knihovnou českých bratří přestěhována do Vratislavi, kde dodnes najdeme její zbytky.⁴¹

2.5 Období pobělohorské až 19. století

Po bitvě na Bílé hoře začíná, jak líčí Jirásek ve svých knihách, *doba temna* pro český národ a jeho kulturu. Na podnět císaře Ferdinanda I. přichází do Prahy jezuité, jejichž úkolem bylo potlačit veškeré nekatolické smýšlení. Jezuité se začali věnovat nejenom vzdělávání kněžší, ale i vyučování mládeže a v roce 1562 jim císař Ferdinand I. dal právo udílení akademické hodnosti. Základem jezuitské knihovny se stala knihovna zaniklého kláštera v Horní Lužici, dary katolické šlechty a společně s nákupem soudobé literatury se knihovna rychle rozrůstala. Jezuité usilovně ničili a pálili všechny nekatolické knihy,

³⁹ KUPSKÝ, J., Vliv a osudy bible Kralické, s. 12

⁴⁰ tj. kazatelská

⁴¹ Knihovny státních hradů a zámků, 1954, s. 6

kam patřila v první řadě Bible kralická. Měšťanské knihovny v této době povětšinou zanikají.

Za habsburské nadvlády dochází ke vzniku řady nových klášterních řádů kapucínů a piaristů. Klášterní knihovny obsahovaly nejenom literaturu teologickou, ale i filozofickou, historickou nebo právní. Pozdější reformy Marie Terezie a Josefa II. jejichž cílem bylo podřízení se církve státu, měly neblahý vliv pro tyto klášterní knihovny, jejichž knižní fond byl rozkraden nebo zničen. Cílem reformy, bylo omezit moc církve, která zasahovala do všech oblastí života společnosti a která v duchu svých názorů a představ ovlivňovala školství. Osvícenská doba vlády Marie Terezie a Josefa II. Usilovala „o rozšíření vzdělanosti do širších vrstev nejen privilegovaných společností“. Koncem osmnáctého století začínají vznikat velké veřejné knihovny, do kterých přišly i knihy ze zrušených klášterů, především jezuitských⁴². „Založení pražské Univerzitní knihovny a její zpřístupnění veřejnosti je nutno v tomto úsilí chápat jako nejvýznamnější okamžik“⁴³.

Devatenácté století je dobou obrozeneckých snah o vymanění se z područí habsburské monarchie. Probouzí se národní uvědomění, dochází ke vzkříšení české kultury a českého jazyka, otevírání knihoven širším vrstvám obyvatelstva, z počátku především měšťanského, ale od poloviny 19. stol. i pro prosté čtenáře z lidu. Hroutí se církevní knihovny s teologickou literaturou s knihovny šlechtické a vyrůstá knihovnictví vědecké a lidové. Do popředí zájmu knihovníků se dostává čtenář se svými potřebami a zájmy⁴⁴.

3. PRVOREPUBLIKOVÉ KNIHOVNICTVÍ

Již před rozpadem rakousko-uherské monarchie byla u nás celá řada lidových knihoven. Podle údajů uvedených v knize Jiřího Cejpeka „*Dějiny knihoven a knihovnictví*“ bylo v Čechách v roce 1910 na 4451 lidových knihoven českých a německých. Dále zde byly

⁴² 1773 zrušení jezuitského řádu

⁴³ CEJPEK, cit. 2, s. 127

⁴⁴ CEJPEK, J., *Jiří Mahen*, s. 8

knihovny různých spolků: hasičský, sokolský, dělnický aj. Tyto spolkové knihovny měly po roce 1918 dokonce širší společenskou působnost než knihovny veřejné⁴⁵.

Rok 1919 se stává přelomovým rokem ve vývoji knihovnictví. Byl schválen *Knihovnický zákon*, který nařizoval každé obci zřídit veřejnou nebo městskou knihovnu. Knihovny měly mít půjčovnu, čítárnu a příruční knihovnu. Lhůta pro zřízení těchto knihoven byla stanovena na 1-2 roky. Podle zákona byly také stanoveny knihovní rady se značnou pravomocí bez závislosti na obecních úřadech, i když financování těchto knihoven bylo na obcích zcela závislé. Zákon vycházel z anglo-amerického knihovnictví, jehož největším propagátorem byl Ladislav Jan Živný (1872 – 1949).

V obcích nad 10 000 obyvatel měl být knihovník z povolání se znalostí literatury a prováděcí vládní nařízení také určovalo, jaké spisy knihovna ve svých fondech může mít. Knihy detektivní, s indiánskou tematikou, krváky, pornografická literatur, pamflety nebo knihy směřující proti československému státu se nesměly ve fondech knihovny nacházet⁴⁶.

Přijetí tohoto zákona bylo inspirací i pro další země nejenom v Evropě. Odezva na tento zákon byl v Bulharsku, Lotyšsku, Francii, Kanadě a dalších zemích. Na Slovensku se však tento zákon vzhledem k politické situaci začal uplatňovat až v roce 1925.

Venkovské knihovnictví bylo zcela závislé na dobrovolné činnosti knihovníků, kteří zde pracovali bez nároku na finanční odměnu. Mimo oficiální knihovny existovaly i knihovny různých politických organizací a zájmových spolků. Rozšířená byla i síť školních knihoven, kterých bylo okolo 11 000.

Vědecké a odborné knihovny v českých zemích podléhaly za Rakousko-Uherska německému vlivu a „*první podněty k reorganizaci vědeckých knihoven v nových podmínkách samostatného státu dal Zd. Tobolka*“. Vždyť až do konce první republiky platila v těchto knihovnách „*rakouská instrukce pro univerzitní a studijní knihovny, vydaná dekretem dvorské studijní komise z 23. července 1825*“⁴⁷.

⁴⁵ CEJPEK, cit. 2, s. 143

⁴⁶ CEJPEK, cit. 2, s. 147

⁴⁷ CEJPEK, cit. 2, s. 149

Před první světovou válkou roku 1905 byl založen *Svaz osvětový*, který chtěl sjednotit osvětovou činnost různých spolků a rok nato byl ustanoven knihovní odbor tohoto svazu, jehož předsedou byl Václav Tille a později Zdeněk Tobolka a jehož první program vypracoval básník Antonín Sova (v letech 1898–1920 byl ředitelem pražské městské knihovny). Tento knihovní odbor založil vzornou knihovnu, staral se o vzdělávání knihovníků a poskytoval jim všestrannou pomoc.

V červnu 1919 byl ustanoven „*Spolek československých knihovníků a jejich přátel*“, sdružoval knihovníky všech druhů knihoven, pořádal přednášky a snažil se o popularizaci knihovnického povolání. V následujícím roce byla uzavřena mezinárodní úmluva o výměně dokumentů a vědeckých a literárních publikací čímž se československé knihovnictví zviditelnilo i na mezinárodním poli⁴⁸.

Zdeněk Tobolka také vydával časopis „*České knihovnictví (1900)*“, „*Kniha (1919)*“, „*Knihy a knihovny (1920)*“. Všechny tyto časopisy však neměly dlouhého trvání, teprve „*Časopis československých knihovníků (1922)*“ se ujal a vycházel nepřetržitě až do roku 1944. Během první republiky vycházel i časopis „*Česká osvěta*“, pro veřejné knihovny a v roce 1924 začala vycházet „*Knihovna Časopisu československých knihovníků*“ první knihovnická edice.

Knihovníci usilovali o založení knihovnického školství, v roce 1919 se konaly dvouměsíční knihovnické kursy, na kterých se konaly přednášky z oblasti dějin, bibliografie, katalogizace, dějin knihy, dějin knihoven apod. a v roce 1920 byla založena *Státní knihovnická škola*. Nebyla však zahrnuta do soustavy odborných škol a učitelé, kteří na ni přednášeli byly pouze externí. V následujícím roce byla v Ústí nad Labem založena německá *Státní knihovnická škola*, na které mohli studovat pouze uchazeči zájímající se o práci v německých veřejných knihovnách.

Mladá československá republika potřebovala lidi vzdělané a kulturní čemuž právě významnou měrou knihovny a knihovnictví napomáhalo. V roce 1929 byly v Praze postaveny dvě budovy určené pro knihovní účely a to městská veřejná knihovna a její pobočka na Vinohradech.

⁴⁸ CEJPEK, cit. 2, s. 150

Rozvoji veřejných knihoven však bránil nedostatek finančních prostředků především na vesnicích, kde byl knihovní fond malý a nedostatečně doplňovaný. „*Přítom příčina nezáležela ani tak v nedostatku celkových státních prostředků, ale v jejich rozdělování*“⁴⁹. Byly také budovány vědecké a odborné knihovny, v roce 1932 jich bylo v Československu 2061.

„Z toho bylo 6 veřejných univerzitních knihoven, 2638 vysokoškolských, 150 muzejních, 163 administrativních a 153 klášterních. ... vznikaly speciální vědecké či odborné knihovny zemědělské, technické, umělecké, zdravotnické, odborné knihovny vojenské, knihovny nových ústředních úřadů, různých společností, obchodních komor, muzeí apod.“⁵⁰

Národní knihovna Československé republiky vznikla v roce 1935 a v témže roce začala dostávat i povinný výtisk. V Brně byla v roce 1923 zestátněná Univerzitní knihovna, která vznikla již v roce 1818 z muzejní knihovny Františkova muzea.

Pro potřeby veřejného knihovnictví a knihovníků se v roce 1927 v Brně ustanovil „*Spolek veřejných obecních knihovníků (SVOK)*“, v jehož čele stanul básník, prozaik, dramatik a knihovník Jiří Mahen.

V roce 1926 se konal v Praze „*Mezinárodní knihovnický kongres*“, který byl ukázkou toho, jaké vážnosti si české knihovnictví vydobylo ve světě. Na tomto kongrese se také zrodila myšlenka na soustavnou mezinárodní knihovnickou spolupráci.

O dva roky později byla v Římě založena „*Mezinárodní federace knihovnických spolků (IFLA)*“, jejímž členem se stal „*Spolek československých knihovníků*“.

Za první republiky nebylo československé knihovnictví jednotné, byly zde neshody mezi knihovnami veřejnými a knihovnami odbornými a vědeckými. Tyto neshody se ještě prohloubily uzavřením Státní knihovnické školy a zřízením dvouročních knihovnických kursů na filosofické fakultě Karlovy univerzity určených pro vzdělání pracovníků vědeckých a administrativních knihoven.

⁴⁹ CEJPEK, cit. 2, s. 152 - 154

⁵⁰ CEJPEK, cit. 2, s. 156

Přijetím knihovnického zákona v roce 1921 a vybudováním široké sítě veřejných knihoven byl učiněn první krok k demokratizaci československého knihovnictví. V roce 1929 však postihla celý svět hospodářská krize, což mělo neblahé důsledky pro celou oblast kultury a tím i knihovnictví a to nejenom u nás. Snižování rozpočtů sebou neslo omezení nákupu literatury potřebné pro rozvíjení kulturního a vědeckého života. Knihovny byly nuceny, aby uspokojily potřeby svých čtenářů, nakupovat brakovou literaturu, která vycházela ve velkých nákladech a byla mnohem levnější (za autory brakové literatury byly považovány například Javořická, Pittnerová, Courth-Mahlerová, tedy autorky, jejichž knihy byly jako vzácné relikvie, uchovávané v knihovničkách našich babiček a prababiček). Rozpočet na veřejné knihovny se snižoval, ale počet čtenářů rostl⁵¹. Příčinou byla nezaměstnanost, nedostatek peněz na jinou kulturu, ale také to, že knihovny poskytovaly v zimě nezaměstnaným možnost se ohřát a dokonce jim půjčovaly knihy zdarma.

„Zvyšující se napětí mezi rostoucím počtem čtenářů a jejich požadavky a mezi možnostmi veřejných knihoven zásobou knih je uspokojovat, napětí zvyšované zhoršující se hospodářskou situací veřejných knihoven, zejména nedostatkem finančních prostředků na nákup nové literatury, nutilo veřejné knihovny nakupovat především tuto levnou, ale pokleslou literaturu na úkor zejména drahé naučné literatury. Tak finanční krize veřejných knihoven prohlubovala krizi četby⁵².

V roce 1935 došlo za přispění Jiřího Mahena ke sloučení dvou velkých knihovnických organizací *Spolku československých knihovníků* a *Spolku veřejných obecních knihovníků* v *Ústřední spolek československých knihovníků* a na X. sjezdu československých knihovníků v roce 1934 v Hradci Králové, knihovníci energicky vyjádřili svůj postoj vůči krizi.

„Českoslovenští knihovníci prohlašují, že v dnešní době, která se jim jeví jako doba úpadku ideálních hodnot duchovních, jsou si vědomi, že knihovnictví má své poslání v boji ducha proti převaze hmoty. Tento boj je smyslem existence knihoven. Pokud jde o veřejné knihovny obecní, považujeme je za kulturní ústavy, nikoli za pouhé půjčovny. Ve svém boji

⁵¹ CEJPEK, cit. 2, s. 160 -165

⁵² CEJPEK, cit. 2, s. 165

*proti soudobému přezírání těch duchovních hodnot, z nichž vyrůstá vlastní národní etika, považují se knihovníci za přátele a rádce živého demokratického člověka, v němž chtějí v kooperaci s ostatními kulturními činiteli buditi kladný a radostný názor na život, neboť on jest nejlepší zbraní proti rozkladnému pocitu méněcennosti*⁵³.

Od roku 1934 se u nás začíná vzmáhat fašismus a nacionalistické myšlení. V německých knihovnách na našem území dochází k ničení a pálení českých knih i knih světových autorů a takto pálená literatura je nacisty hanlivě nazývána „*asfaltovou literaturou*“. Německé knihovny, které byly dosud součástí československého knihovnictví a také jim financovány se začínají od něj distancovat.

Mnichovský diktát a obsazení našeho pohraničí německými okupanty bylo ránou pro československé knihovnictví, které přišlo o 19% odborných a vědeckých knihoven a o 5906 veřejných knihoven. Začíná se u nás šířit fašistická literatura buď domácí produkce nebo dovezená nelegálně z Německa. „*Skončilo období demokratické republiky, v němž československé knihovnictví prošlo velmi významnou etapou svého vývoje*“⁵⁴.

4. KNIHOVNICTVÍ U NÁS PO 2. SV. VÁLCE

Okupace Československa násilně přetrhla další vývoj knihovnictví u nás. Teprve po válce mohlo dojít k jeho dalšímu rozvoji. Významným krokem pro obnovu československého knihovnictví po válce byl *Košický vládní program*, který si kladl za cíl očistit knižní fondy veřejných a žákovských knihoven od fašistické literatury. Vznikl Národní výbor knihovnický, který sjednotil knihovnické spolky, byl vytvořen Svaz českých knihovníků, a Svaz slovenských knihovníků. Byly zakládány závodní knihovny ROH a Gottwaldovy knihovny při základních organizacích KSČ. Byly obnoveny zničené knihovny v českém a slovenském pohraničí, knihovny vysokých škol a knihovnické vzdělávání a začal vycházet

časopis *Knihovna*.

⁵³ CEJPEK, cit. 2, s. 167

⁵⁴ CEJPEK, cit. 2, s. 169

V květnu 1948 se konal v Brně I. sjezd českých a slovenských knihovníků, na kterém byli zástupci všech typů knihoven a na kterém se projednával nový knihovnický zákon, vytvoření Národní knihovny a osamostatnění Slovanské knihovny v Praze i otázky knihovnického vzdělávání.

V roce 1952 se konala Celostátní ideologická konference studijních knihoven, která měla dát generální linii, pokud šlo o ideové základy vědeckých knihoven, provést kritické přehodnocení fondů, katalogů, bibliografie „... rozšiřovali sféru ideologického boje na oblast techniky a přírodních věd ... omezovaly příliv vědecké a technické literatury z kapitalistických zemí ... odtržení naší výroby, vědy a techniky od progresivních směrů v rozvoji těchto oblastí ve vyspělých kapitalistických zemích“⁵⁵. Rychlému rozvoji knihovnictví u nás bránila nedostatečná teoretická příprava. Řada problémů se řešila liknavě

a nekompetentně. Teoretickými otázkami knihovnictví se zabývaly Vědecko-metodický kabinet Matice slovenské, Ústřední knihovnická rada a Slovenská knihovnická rada, ale i katedry knihovnictví v Praze a Bratislavě. V červenci 1959 byl Národním shromážděním schválen *Zákon o jednotné soustavě knihoven* (Knihovnický zákon), kterým začíná nová etapa vývoje československého knihovnictví. Zákon ukládal všem u nás fungujícím knihovnám povinnost evidence u okresních národních výborů do určitého data, určoval přednostní právo knihoven při získávání literatury, meziknihovní výpůjční službu a vzájemnou spolupráci všech typů knihoven. Zákon také říkal, že „*knihovník v lidově demokratickém státě plní významné politickovýchovné poslání a musí mít proto potřebnou politickou i odbornou kvalifikaci*“⁵⁶. Právo a povinnost kontrolovat činnost knihoven měly Národní výbory. Jako poradní a koordinační orgán Ministerstva školství a kultury sloužila Ústřední knihovnická rada, která také zastupovala Československou socialistickou republiku v Mezinárodní organizaci knihovnických spolků (IFLA)

⁵⁵ CEJPEK, J., *Československé knihovnictví*, s. 63

⁵⁶ CEJPEK, Jiří, *Československé knihovnictví*, s. 82

5. SOUČASNÉ KNIHOVNICTVÍ

Dalo by se říci, že nová etapa v oblasti knihovnictví nastala po roce 1989. S rozvojem techniky se změnila práce knihoven a jejich pracovníků. Objevily se nové možnosti v oblasti zviditelnění knihoven zejména pro lidi, kteří dosud zájem o vypůjčování knížek a návštěvu knihoven neprojevali. Došlo k mnoha změnám v technickém vybavení knihoven, evidenci knih, jejich zpracování a půjčování. Počítačová gramotnost se stala absolutní nezbytností práce knihovníka. V roce 2001 byl přijat Knihovní zákon č. 257/2001 Sb. *o knihovnách a podmínkách provozování veřejných knihovnických a informačních služeb*. Velký význam rozvoji knihovnictví je přisuzován i Evropskou unií, jejíž součástí Česká republika je od roku 2005. Evropská unie chce vybudovat „evropskou informační infrastrukturu“⁵⁷.

Knihy zpracované elektronicky si nacházejí ke čtenáři snazší a rychlejší cestu, stávají se pro něj dostupnější a již samotné jejich elektronické zpracování umožňuje čtenáři zjistit o knize řadu důležitých informací ještě dříve, než ji drží přímo v ruce.

Elektronické katalogy poskytují možnosti, které u dřívějších papírových kartotéčních lístků nepřipadaly v úvahu. Umožňují nejenom knihu vyhledat, ale napsat na ni i recenzi, odkaz přátelům, přečíst si její obsah. Zatraktivněním katalogů se stalo i vytváření databáze barevných obálek knih.

Služba *obalkyknih.cz* vznikla v roce 2008 díky projektu Moravské zemské knihovny v rámci programu VISK3⁵⁸. „Zdrojem pro *ObalkyKnih.cz* jsou zejména spolupracující nakladatelé a knihkupci, kteří pro knihovny patřící do sdružení SKIP¹ za jistých podmínek souhlasí se zobrazováním obálek jejich knih v knihovních katalogích. Dalším zdrojem obálek jsou knihovny, které aktivně skenují obálky knih z jejich knihovních fondů a tyto vkládají na obálkový server“⁵⁹.

⁵⁷ Národní knihovna: Informace pro knihovny. [online]. [cit. 2013-03-26]. Dostupné z: http://knihovnam.nkp.cz/sekce.php3?page=05_St/knihovny_v_procesu_transformace_spolecnosti.htm

⁵⁸ Veřejné informační služby knihoven

⁵⁹ Moravská zemská knihovna . [online]. Brno. [cit. 2013-03-27] . Dostupné z URL: obalkyknih.cz

Obr. 4

Další službou pro čtenáře je zakládání webových stránek knihoven. Čtenář získává informace o aktivitách knihoven nejenom v místě svého bydliště, ale v celé republice. Jediným stisknutím tlačítka zjistí otevírací dobu knihovny, služby, které knihovna poskytuje, její knižní novinky pro děti i dospělé, akce které pro své čtenáře chystá. Pomocí odkazů na stránkách knihovny se čtenáři dostávají do dalších informačních databází.

Webové stránky knihoven jsou každoročně hodnoceny v akci *Biblioweb*, kterou pořádá od roku 2002 Svaz knihovníků a informačních pracovníků (SKIP). Cílem této akce je udržet kvalitu webových stránek knihoven. Stránky knihoven by měly být pro čtenáře poutavé, zajímavé, oslovovat je vtipností, originalitou, zajímavými články a aktivitami.

Od roku 2004 nabízejí také některé knihovny na internetových stránkách vlastní doménu *www.pfejteseknihovny.cz*.

V současné době je do služby aktivně zapojeno 68, knihoven, které zodpovídají dotazy a budují archív odpovědí, a více než 100 knihoven, jež službu propagují umístěním loga Tna svých webových stránkách. V roce 2010 rozšířily řady aktivních knihoven zajímavé, oborově profilované knihovny, mimo jiné Archeologický ústav AV ČR, Matematicko-fyzikální fakulta UK, Bankovní institut - vysoká škola⁶⁰.

⁶⁰ ŠEVČÍKOVÁ-VÁLKOVÁ, 2012, s. 10

Fenoménem, který zasáhl do oblasti knihovnictví, ale ne jenom jeho, jsou sociální sítě. Mezi populární sítě u nás patří např. sociální síť Facebook, dále jsou to Twitter, Plurk, Google+, Lidé aj. Knihovny využívají sociálních sítí k zakládání svých profilů, aby se dostaly do povědomí mladých lidí, zejména těch, kteří dosud neměli o knihy a knihovny zájem. Pro úspěšné zviditelnění knihovny na facebooku je, ale potřeba aby vytvářela články, pro čtenáře zajímavé a hodné komentování.

„Podle údajů Českého statistického úřadu z roku 2010 mělo založeno profil na FB přibližně 28% obyvatel. Nejvíce profilů, téměř 1,9 milionu, bylo vytvořeno lidmi ve věku mezi 18 a 34 lety. Tato skupina byla ihned následována mládeží ve věku 0 až 17 let (ve skutečnosti spíše 13 až 17 let), jejíž podíl byl okolo 23% z celkového počtu uživatelů, tedy asi 700 000.⁶¹ Aktivita jednoho uživatele je ihned viditelná všem členům jeho soukromé skupiny, kteří ji mohou jednoduše číst, komentovat nebo provést také. Virtuální šíření informací je v podstatě jádrem principu, na němž Facebook pracuje. Jeho zakladatel Mark Zuckerberg to vystihl větou o tom, že nic neovlivní člověka víc než doporučení od přítele⁶².

Používání sociálních sítí staví před knihovny významný úkol, a to ve spolupráci se školou upozorňovat dětského čtenáře na nebezpečí, které mu může na sociálních sítích hrozit, seznámit ho s nebezpečími přílišného zveřejňování důvěrných informací, soukromých fotek, identifikačních údajů aj. Na stránkách Knihovny Jiřího Mahena⁶³ je možné najít přibližně devět odkazů na databáze týkající se bezpečnosti na internetu: Hoax.cz, Pomoconline.cz, Saferinternet.cz, Horká linka.cz, atd. Je možné si zde udělat i znalostní test co se týká počítačových pojmů např. co je phishing⁶⁴, peer-to-peer, brána firewall⁶⁵ aj. Musím říct, že ani já jsem nevěděla přesný význam některých termínů.

⁶¹ KONÍČKOVÁ, 2012, s. 3-7

⁶² KONÍČKOVÁ, L., *Čtenář*, s. 3 – 5

⁶³ Jiří Mahen (1882-1939) spisovatel, dramatik, novinář, básník, knihovník. Vlastním jménem Antonín Vančura. V roce 1920 byl městskou radou zvolen knihovníkem pro Velké Brno. Ve své knížce *O čtení praktickém* navazuje na myšlenky J. A. Komenského kniha.

⁶⁴ Podvodné jednání s cílem vylákat vaše osobní data.

⁶⁵ <http://www.bezpecnyinternet.cz/>

5. 1 Elektronické knihy

„Správný čtenář rozřezává knihu pomalu, neboť při tom mlsá; přečte si tuhle dvě slova a tamhle celou větu, polykaje naprázdno jako jedlík, který předem oceňuje, co dostane k jídlu“⁶⁶.

V současné době bývá diskutovaným tématem elektronická kniha a obava, že v budoucnosti nahradí knihy tištěné. Elektronická kniha sice má výhody, které tištěná kniha nemá, přesto si neumím představit, že by klasickou knihu nahradila. Není určité příjemné civět na monitor, ať už čehokoliv a namáhat si zrak při čtení, místo posezení v křesle s kávou v jedné ruce a knihou v druhé a skutečně oddechovat. Vždyť u počítače dnes tráví člověk většinu svého pracovního dne a představa, že ve svém volnu bude trávit čas čtením knihy na monitoru je pro mě naprosto nepředstavitelné. Samozřejmě elektronickou knihu nečteme jenom na monitoru počítače, můžeme si koupit čtečku a číst si ji např. při zdlouhavém čekání v ordinaci lékaře, ano v tom vidím výhodu elektronických knih a čteček těchto knih. Čtečky jsou lehké, skladné a vejde se na ně několik desítek až stovek knih.

O elektronických knihách se mluví především v poslední době, přitom ale vlastní počátky můžeme najít v roce 1971, kdy byl Michaelem Hartem (1947 – 2011) založen projekt Gutenberg, jehož cílem bylo shromáždit texty volných děl. Užití digitalizovaného zpracování knih je, ale také spojeno s riziky, se kterými je potřeba počítat především při zpracování starých knih a tisků. Vždyť životnost diskety je kolem sedmi let, CD-ROM vydrží deset let, může se nám zhroudit harddisk nebo stačí špatně zmáčknout tlačítko na klávesnici a neuložené dokumenty se v okamžiku smažou.

„V roce 1986 utratilo BBC dva a půl milionu liber za vytvoření elektronické multimediální verze Domesday Book, sčítání lidu v Anglii, které provedli v jedenáctém století normanští mniši. Elektronická verze ... obsahovala 250 000 místních jmen, 25 000 map, 50 000 obrázků, 3000 datových souborů a šedesátiminutový film ...data se uchovávala na dvanáctipalcových laserových disketách, které dokázal přečíst pouze speciální mikropočítač BBC. O šestnáct let později, v březnu 2002, byl učiněn pokus tyto

⁶⁶ ČAPEK, K., O knihách a čtenářích, s. 15

informace přečíst na jednom z mála těchto dosud existujících počítačů. Pokus ztroskotal. Původní Domesday book, tisíc let stará, psaná inkoustem na papíře je naopak ve výborném stavu a skvěle čitelná. Takže je sice pravda, že starověké kodexy a svitky ohrožuje kyselost a křehkost papíru, oheň i legendární knižní červi, neznamená to však, že vše, co je napsáno nebo natištěno na pergameni nebo papíře, je odsouzeno k brzkému zániku⁶⁷.

První obchody s e-knihami se v České republice objevily v roce 2010 např. eReading, wKnihy, Rájknih.cz, Kosmas a Euromedia Group. Výběr titulů e-knih je však malý a týká se především starší literatury. Také legislativa je jiná než u knih tištěných. Uživatel nemůže e-knihu prodat, půjčit nebo darovat jestliže nemá uzavřenou licenční smlouvu. Netýká se to pouze knih, kde již uplynulo od autorovy smrti sedmdesát let⁶⁸.

5.2 Knihovnické a informační vzdělávání

Knihovnické vzdělání v Brně, lze v současné době získat v budově na ulici Kotlářské. Tato budova zastřešuje celkem tři samostatné školy, a to Obchodní akademii, Střední odbornou školu knihovnickou a Vyšší odbornou školu knihovnických, informačních a sociálních služeb. K umístění těchto škol do jedné budovy došlo v roce 2001 jejím zřizovatelem, kterým je Jihomoravský kraj.

Knihovnické studium je čtyřleté zakončené maturitní zkouškou a je možné ho doplnit Vyšším odborným tříletým vzděláním. Vzdělání v oblasti informačních služeb je možné získat i na Středních odborných školách v Olomouci, Luhačovicích, Poličce, Sokolově nebo Mladé Boleslavi. V oblasti knihovnictví na Střední průmyslová škola strojnická a Střední odborná škola profesora Švejcara v Plzni. Studium je čtyřleté, zakončené maturitní zkouškou v oboru Informační služby – Knihovnictví a absolvent může najít uplatnění všude tam, kde se využívají informační systémy a poskytují informační služby.

Co se týká univerzitního vzdělání je možnost výběru studia na Univerzitě Karlově v Praze, na Masarykově univerzitě v Brně nebo na Slezské univerzitě v Ostravě. Na těchto

⁶⁷ MANGUEL, Knihovna v noci, s. 74

⁶⁸ ORAVOVÁ - FILIPOVÁ. E-knihy aneb první pomoc pro začátečníky. [online]. Ostrava: 2008 [cit. 20013-03-28]. ISBN 978-80-7054-138-8 (pdf). Dostupné z URL: <http://www.kjm.cz/ctecky-elektronicky-knih>

vyhlášených univerzitách je možné získat vzdělání bakalářské a magisterské, doktorské studium je potom možné pouze na Univerzitě Karlově, je tříleté prezenční i kombinované.

6. SOCIALIZACE DĚTSKÉHO ČTENÁŘE

V dnešní době socializace člověka a společnosti, nabývá elektronické podoby. Elektronika je součástí života dětí předškolního, ale zejména školního věku. Běžnou součástí života dnešních dětí jsou mobilní telefony, počítače, tablety, iPody, MP3 a další technické vymoženosti. Technika jde tak rychle dopředu, že člověk ani nestačí reagovat na všechny její možnosti. Bohužel technické vymoženosti často vedou k nezdravé závislosti na nich, a to zejména u dětské populace. Děti dnes místo, aby si hráli se svými vrstevníky, sedí doma u počítače a hrají hry se svými virtuálními kamarády.

Knihovna může ve spolupráci se školou a pedagogy pomoci najít dítěti cestu ke čtení a celoživotní lásce ke knihám. Už Jiří Mahen požadoval „*aby učitelé nebyli jen pouhými úředníky, ale aby v duchu pedagogického odkazu Komenského viděli před sebou tvůrčí možnosti svých žáků, vrcholy jejich lidských kariér*“. Za velký nedostatek ...školství za první republiky považoval Mahen to, že školy vychovávají málo sociálně, že žáci, kteří vycházejí ze školy, nevidí druhého, poněvadž je tomu nikdo nenaučil“⁶⁹

Knihovny se dnes podílejí na socializaci dětského čtenáře pomocí různých aktivit. Mezi akce s celostátní působností patří např. projekt: *Už jsem čtenář – Knížka pro prvňáčka, Březen měsíc čtenářů* (dříve Březen měsíc knihy), kdy v centru zájmu nestojí kniha a knihovna, jako tomu bylo dříve, ale čtenář, *Noc s Andersenem* tato akce se koná každoročně ve školách a knihovnách po celé republice a děti prožívají noc plnou her a čtení, *Týden čtení* během tohoto krátkého období pořádají knihovny pro děti a rodiče řadu akcí zaměřených na propagaci čtení, *Maraton čtení* setkání s autory a překladateli knížek, besedy nebo *Světový den knihy a autorských práv*, který vyhlásilo UNESCO na 23. duben. Datum je symbolické v tom, že v tento den a ve stejném roce (1616) zemřeli

⁶⁹ CEJPEK, J., *Jiří Mahen*, s. 162

tři velikáni světové literatury Cervantes Saavedra, William Shakespeare a Inca Garcilaso de la Vega⁷⁰.

Mimo tyto oficiální akce pořádá každá knihovna i svoje vlastní vzdělávací akce, výstavy, hudební večery, semináře, ankety, divadelní představení, pohádkové večery, besedy se spisovateli aj. V prosinci například Knihovna Jiřího Mahena zorganizovala k 90. výročí otevření, večer s názvem „*Před půlnocí jsou věci jiné ...*“. Jak název napovídá, konala se akce po uzavíracích hodinách knihovny, pro pár desítek jedinců, kteří se přihlásili. Hostitelem večera byl duch Jiřího Mahena a netradiční výzdoba sálů s vůní jehličí, knih a vánočních ozdob vytvářela příjemnou atmosféru pro soutěže, zábavu a kvízy. Večer zakončilo pohoštění a víno a každý z účastníků obdržel láhev bílého vína se štítkem Knihovní řád a pár stránek původního textu skutečného knihovního řádu z roku 1922.

Obr. 5

Na podporu čtenářství zřídila brněnská knihovna Jiřího Mahena pro děti i pedagogy *metodické pracoviště*, probíhají v ní klubová setkání seniorů aj.

Na adrese <http://www.kjm.cz/centrum-detskeho-ctenarstvi> mohou najít pedagogové knihy, které jim mohou pomáhat ve školní výuce⁷¹.

⁷⁰ <http://www.skipcr.cz/akce-a-projekty/projekty-nabidky-sluzby>

⁷¹ <http://www.kjm.cz/>

Zajímavým počinem studentů Masarykovi univerzity v Brně je portál BiblioHelp neboli Léčba knihou neboli Biblioterapie, který vznikl zásluhou studentů Masarykovi univerzity a jeho cílem je pomáhat lidem, kteří se ocitnou v životní situaci, kterou sami bez pomoci nedovedou překonat. Účinnost Biblioterapie je možné zvyšovat užitím dalších terapií, jakými jsou arteterapie léčba výtvarným uměním, muzikoterapie léčba hudbou, filmoterapie léčba filmem, fotografiemi, choreoterapie léčba tancem, estesioterapie léčba zaměřená na řezbářství, estetoterapie léčba esterickými vjemy. Výhodou BiblioHelpu je možnost stát se sám sobě doktorem.

Přímo na děti je potom zaměřen web s názvem Pohádkoterapie neboli Léčba knihou, který chce pomáhat dětem řešit jejich problémy, rozvíjet jejich fantazii, zbavovat je strachu a učit je poznávat svět. Teraupetické pohádky jsou rozděleny na tři druhy. Patří sem psychoterapeutické pohádky, výchovně psychologické pohádky a relaxační pohádky. Teraupetické pohádky jsou určeny dětem od 4-9 let a mají deset kategorií: nemoc a postižení, rodina a nevlastní rodina, sociálně patologické jevy, sourozenecké vztahy, strachy a fobie, šikana, týrání a rasismus, škola, výchova a zlozvyky, vztahy a změny v životě⁷²

Zatímco u nás mají tyto aktivity nedlouhé trvání, ve světě existuje celá řada projektů, které se biblioterapií zabývají. Patří sem např. Best Children's Books, Magination Press, Bibliotherapy Education Project aj.

Dalšími projekty, které mají pomoci především handicapovaným čtenářům je projekt *Ruku v ruce*, a *Bezbariérová knihovna.cz*

Projekt *Ruku v ruce* je zaměřený na děti s různým druhem postižení. Toto postižení může mít podobu fyzickou – zrak, sluch, mentální postižení, kombinované postižení, ale i sociální. Projekt se snaží o integraci těchto dětí do majoritní společnosti.

Bezbariérová knihovna je součástí *Sekce služeb osobám se specifickými potřebami*, který byl ustanoven na zasedání Svazu knihovnických a informačních pracovníků v roce 2011 a dotýká se zase všech lidí se specifickými potřebami, různě handicapovanými, ať již smyslově, fyzicky, mentálně.

⁷² www.bibliohelp.cz

II. PRAKTICKÁ ČÁST

7. OBSAH A CÍL VÝZKUMU

V současnosti je velmi diskutovaným tématem, jak je to se čtením u mladých lidí, zda čtou knihy, kupují si je, chodí do knihoven nebo zda elektronika, počítače, on-line hry, nahradily zcela zájem mladých lidí o knihy a jestli elektronická kniha je další hrozbou pro tištěné knihy. Čtením v České republice se zabýval i Jiří Trávniček v knize *Čtete*, která mě inspirovala při vytváření otázek pro moje respondenty.

Cílem výzkumu bylo zjistit, jestli je skutečně oprávněná obava, že knihy pro dnešní generaci nejsou již nezbytné a zda by opravdu mladá generace dala přednost elektronické knize před knihou tištěnou.

VÝZKUMNÝ PROBLÉM

Existují obavy, že současná mládež nečte klasické tištěné knihy.

VÝZKUMNÉ OTÁZKY

1. Jste členem nějaké veřejné knihovny?
2. Jak často do knihovny chodíte?
3. Jaké knihy preferujete?
4. Jaká je vaše oblíbená kniha?
5. Myslíte si, že knihovny mají význam při socializaci dětského čtenáře?
6. Kupujete knihy?
7. Myslíte si, že v době internetu jsou tištěné knihy zbytečné?
8. Dali byste přednost knize elektronické před knihou tištěnou?

7.1 Terminologie použita při výzkumu

Čtení – proces vnímání textu zrakem a porozumění smyslu textu⁷³

Čtenář – ten kdo deklaruje, že čte; duševní uživatel knih⁷⁴

Veřejná knihovna – uspořádaná sbírka knih, poskytující veřejnosti rovný přístup k jejím informačním materiálům

Knih – rukopisný, tištěný nebo jakýmkoliv způsobem rozmnožený dokument, který je graficky a knihařsky zpracovaný do tvaru svazku a tvoří myšlenkový a výtvarný celek

Elektronická kniha – obsahově a časově ukončené dílo, vytvořené přímo v počítači nebo digitalizací tištěného dokumentu⁷⁵

Socializace – zespolečenšťování člověka, osvojování kultury, jazyka dané společnosti

Internet – celosvětová počítačová síť, umožňující komunikaci mezi veřejnými a soukromými sítěmi

⁷³ Stránky Národní knihovny [online]. [cit. 20130407]. Dostupné z: URL: http://knihovnam.nkp.cz/sekce.php3?page=07_Vyhledavani.htm

⁷⁴ TRÁVNÍČEK, Jiří, *Čteme?*, s. 35

⁷⁵ ORAVOVÁ – FILIPOVÁ, *E-knihy aneb první pomoc pro začátečníky*. [online]. Ostrava : 2008 [cit. 20013-03-28]. ISBN 978-80-7054-138-8 (pdf). Dostupné z URL: <http://www.kjm.cz/ctecky-elektronickych-knih>

7.2 Metoda výzkumu

Pro svůj výzkum jsem zvolila metodu pomocí dotazníku. Dotazník, který byl anonymní obsahoval celkem osm otázek a data tvrdá: věk, pohlaví, vzdělání a data měkká: názory respondentů. Otázky byly uzavřené a škálové. Dotazníkové šetření jsem zvolila pro možnost získat v krátké době velké množství dat. Jsem si vědoma, že otázky v dotazníku nemusí být vždy zodpovězeny podle pravdy. Záleží na samotném respondentovi, zda se rozhodne odpovídat podle pravdy nebo ne.

7.3 Výzkumný vzorek

Pomocí dotazníků jsem oslovila 50 studentů Hudební fakulty Janáčkovy akademie múzických umění, abych zjistila jejich zájem o literaturu, knihy, návštěvu knihovny či nákup knížek. Výzkum proběhl v listopadu roku 2012 v hodinách psychologie paní Mg. Slimáčkové. Všechny 50 dotazníků bylo zodpovězeno a zpracováno pomocí deskriptivní statistické metody, prezentováno formou tabulek a grafů.

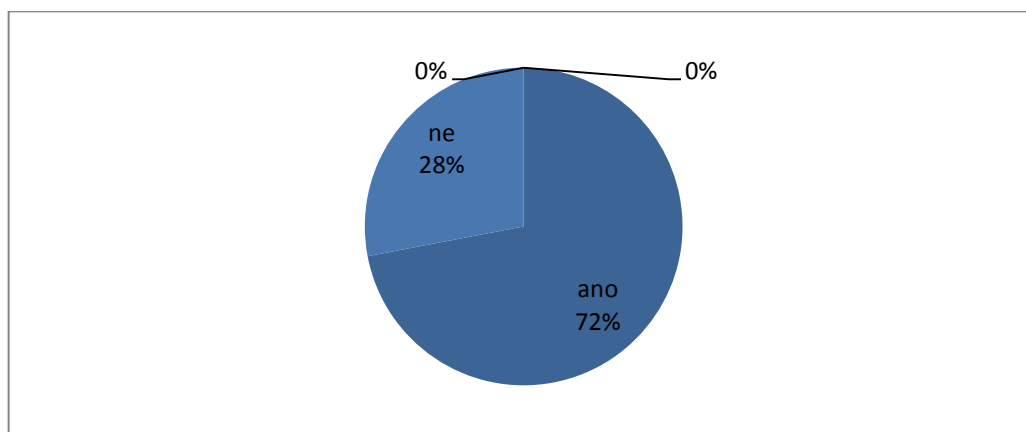
7.4 Výsledky průzkumu dotazníkového šetření, jejich interpretace

Tabulka 1 na otázku *Jste členem nějaké veřejné knihovny?*, zaznamenává, že s padesáti respondenty (absolutní četnost), kteří na otázku odpověděli, jich převážná většina 72 % knihovnu navštěvuje.

Tabulka 1

1. Jste členem nějaké veřejné knihovny?		
Možnosti odpovědí	Absolutní četnost	Relativní četnost
<i>ano</i>	36	72%
<i>ne</i>	14	28%

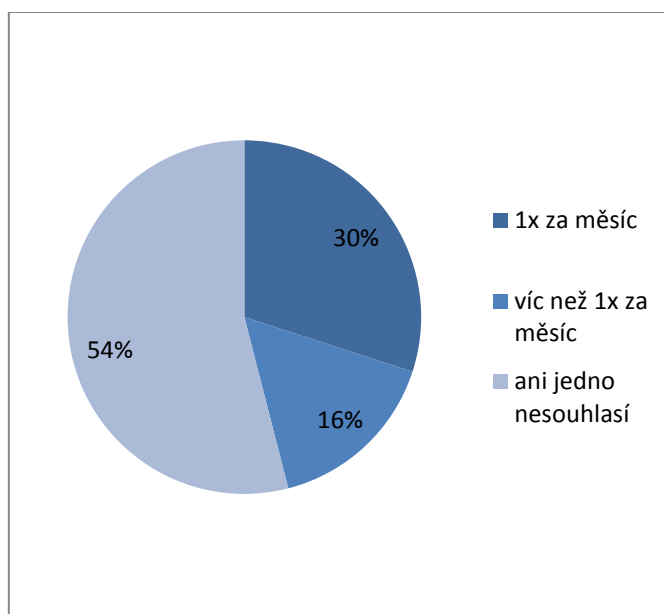
Grafické zpracování k tabulce 1

Tabulka 2 zpracovává otázku *Jak často chodíte do knihovny?* Na konkrétní možnosti dané otázkou, jestli respondent chodí do knihovny 1x za měsíc nebo víc jak 1x za měsíc, odpovědělo 46 % respondentů. Na možnost jinou: *blíže neurčená návštěva knihovny*, odpovědělo 54% respondentů. Vzhledem k tomu, že v předchozí tabulce (1) jsem zjistila, že 72% respondentů je členem nějaké veřejné knihovny, vyplývá z toho, že z níže uvedených 54%, jich přibližně 26% chodí do knihovny, ale v jiném časovém rozmezí.

Tabulka 2

2. Jak často chodíte do knihovny?		
Možnosti	Absolutní četnost	Relativní četnost
<i>1x za měsíc</i>	15	30%
<i>víc než 1x za měsíc</i>	8	16%
<i>ani jedno nesouhlasí</i>	27	54%

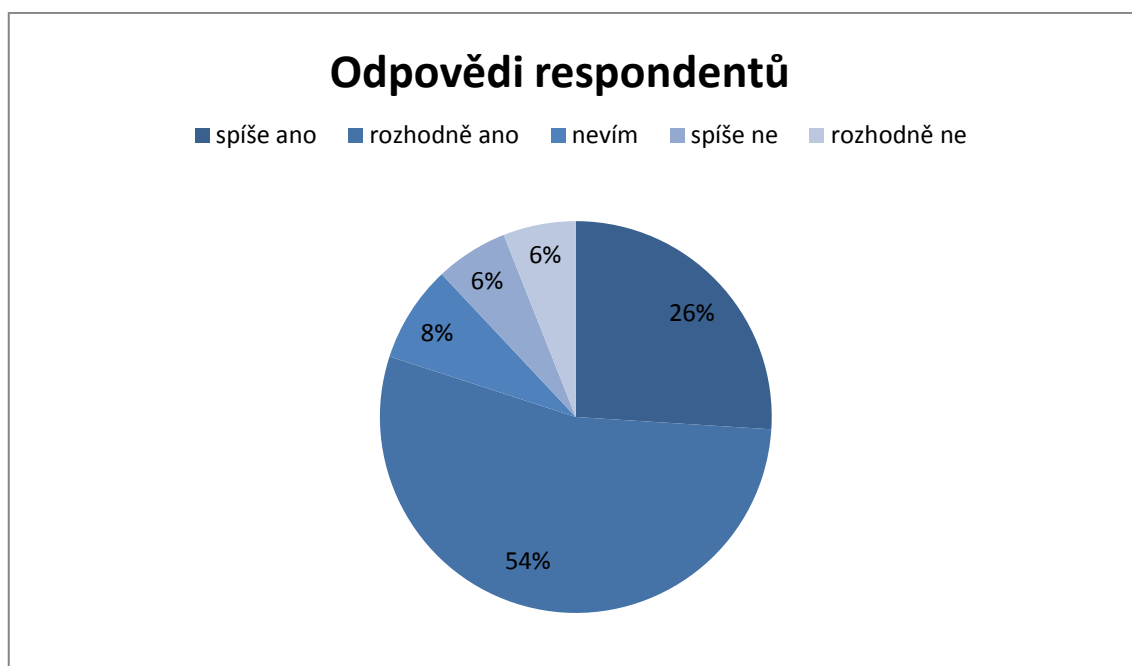

Tabulka 3 se týká otázky oblíbenosti určitého žánrového zaměření knihy: *Jaké knihy preferujete?* Vzhledem k tomu, že studenti co do oblíbenosti preferovali názorů více, není tato otázka procentuálně zpracována.

Tabulka 4 zpracovává otázku: *Myslíte si, že knihovny mají význam při socializaci dětského čtenáře?* Šetřením bylo zjištěno, že 80% respondentů si uvědomuje význam, který knihovny pro socializaci dětského čtenáře mají.

Tabulka 4

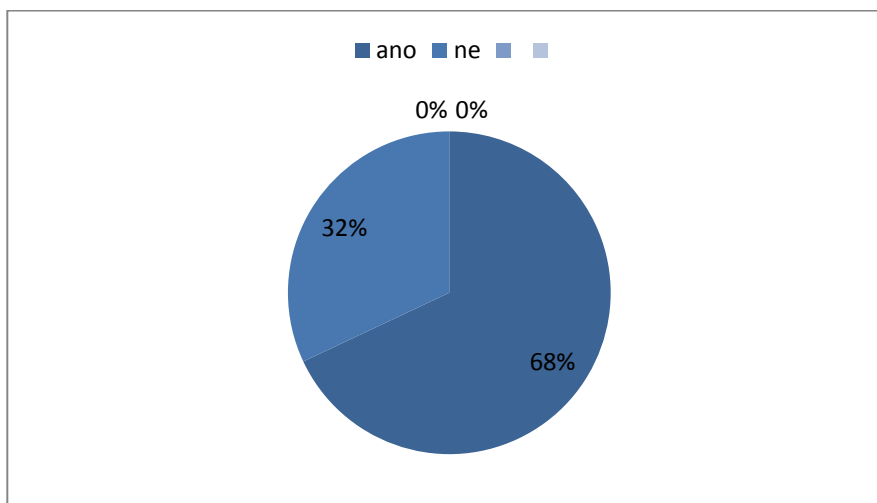
Myslíte si, že knihovny mají význam při socializaci dětského čtenáře?		
Možnosti	Absolutní četnost	Relativní četnost
<i>spíše ano</i>	13	26%
<i>rozhodně ano</i>	27	54%
<i>nevím</i>	4	8%
<i>spíše ne</i>	3	6%
<i>rozhodně ne</i>	3	6%

Tabulka 5 zpracovává údaje zjištěné otázkou: *Kupujete knihy?* 68 % respondentů odpovědělo kladně, což s údajem uvedeným v tabulce 1, že 72% respondentů navštěvuje knihovnu, je velmi pozitivní informace.

Tabulka 5

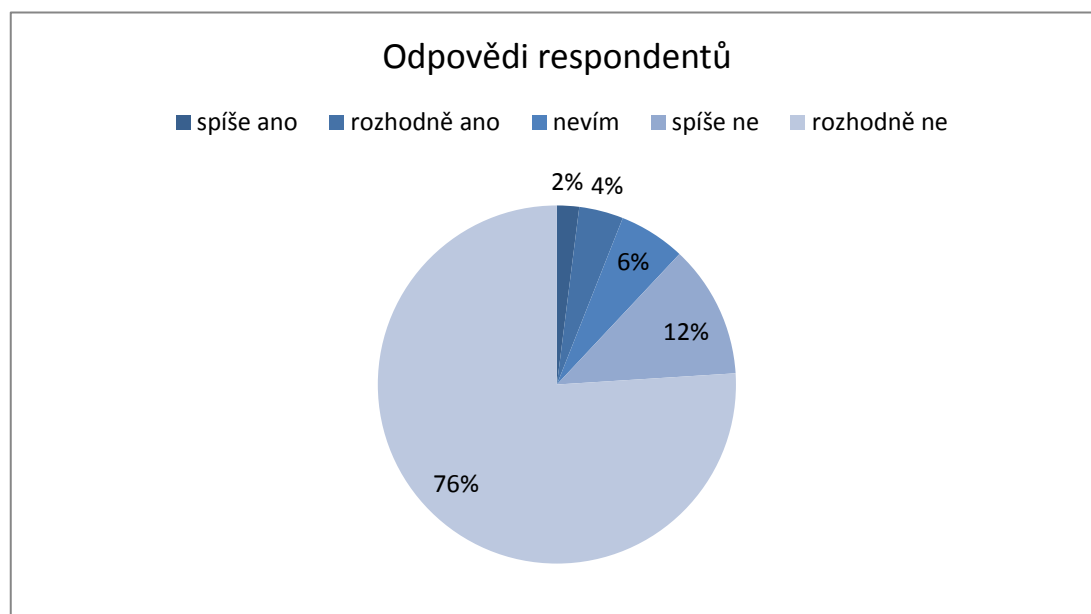
2. Kupujete knihy?		
Možnosti odpovědí	Absolutní četnost	Relativní četnost
<i>ano</i>	34	68%
<i>ne</i>	16	32%

Tabulka 6 *Myslíte si, že v době internetu jsou tištěné knihy zbytečné?* Jak z odpovědí respondentů vyplývá, i když jim internet nabízí nepřehledné množství informací, sociální kontakty, i digitálně zpracované knihy, je pro ně tištěná klasická kniha nadále stejně důležitá.

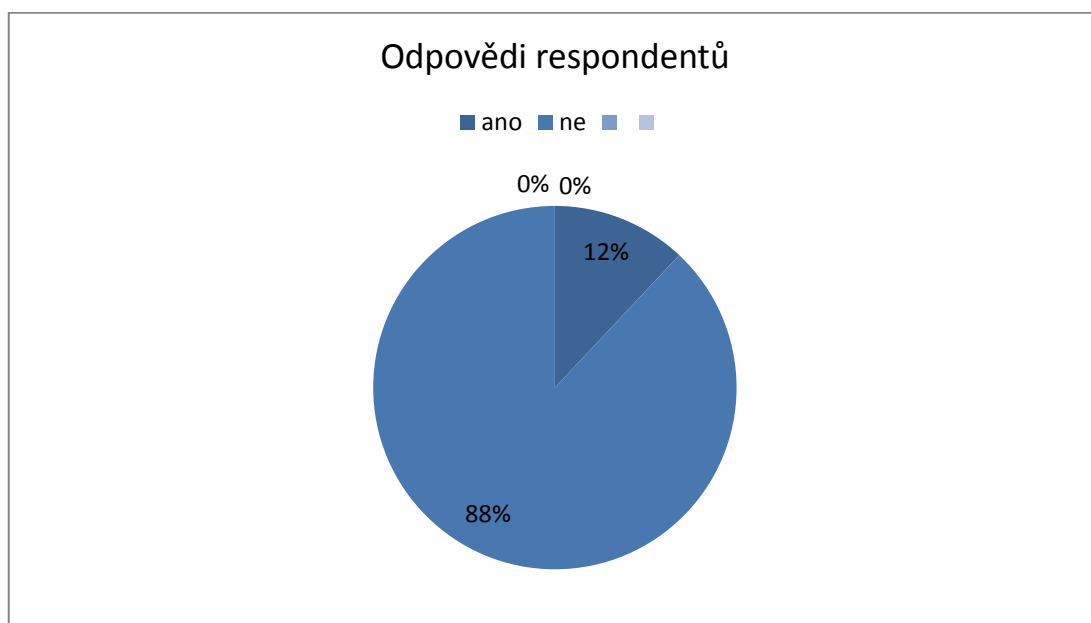
Tabulka 6

6. Myslíte si, že v době internetu jsou tištěné knihy zbytečné?		
Možnosti odpovědí	Absolutní četnost	Relativní četnost
<i>spíše ano</i>	1	2%
<i>rozhodně ano</i>	2	4%
<i>nevím</i>	3	6%
<i>spíše ne</i>	6	12%
<i>rozhodně ne</i>	38	76%

Tabulka 7 zcela jasně zodpovídá otázku dnešní doby, jestli elektronické knihy nahradí knihy tištěné, jestli je potřeba se toho obávat. Na moji položenou otázku: *Dali byste přednost knize elektronické před knihou tištěnou?* Respondenti zcela jednoznačně odpověděli, že ne.⁷⁶

7. Dali byste přednost knize elektronické před knihou tištěnou?		
Možnosti odpovědi	Absolutní četnost	Relativní četnost
<i>ano</i>	6	12%
<i>ne</i>	44	88%

⁷⁶ Podle tiskové zprávy Národní knihovny *Čtenáři a čtení v České republice (2010)* si 67% respondentů z reprezentativního vzorku 1550 nedovede představit, že by četli knihu jen v elektronické podobě.

V dotazníku jsem položila i otázku: *Jaká je Vaše oblíbená kniha?* Mezi oblíbenými spisovateli se nejčastěji opakovali Jarmila Loukotková (1923 – 2007) a její román *Není římského lidu*, polský spisovatel Andrzej Sapkowski (1948) a jeho *Zaklínač*, Milan Kundera (1920 – 2010) a jeho *Směšné lásky*, americký prozaik William Styron (1925 – 2006) a jeho *Sophiina volba* či německý spisovatel E. M. Remarque (1898 – 1970) a jeho romány *Nebe nezná vyvolených* či *Na západní frontě klid*⁷⁷.

Seznam oblíbených knih studentů, jak uvedli při dotazníkovém šetření:

- Čapek, K.: Válka s mloky
- Davis, M.: Miles (autobiografie)
- Dumas, A.: Hrabě Monte Christo
- Foglar, J.: Rychlé šípy
- Galland, N.: Královský minesengr
- Gibran, K.: Prorok; Zahrada prorokova
- Halpern, J.: Kecy mého fotra
- Heller, J.: Hlava XXII
- Jirotka, Z.: Saturnin
- Kerouac, E. P.: Na cestě
- Kulhánek, J.: Noční klub
- Loukotková, J.: Není římského lidu
- Márquez, G.: Sto roků samoty
- Mucha, J.: Podivné lásky
- Orwel, G.: 1984
- Petiška, E.: Staré řecké báje a pověsti
- Quantz, J. J.: Pokus o návod jak hrát na příčnou flétnu
- Remarque, E. M.: Na západní frontě klid, Nebe nezná vyvolených
- Sapkowski, A.: Zaklínač
- Shakespeare, W.: Romeo a Julie
- Styron, W.: Sophiina volba
- Škvorecký, J.: Prima sezóna
- Tolkien, J. R. R.: Hobit aneb Cesta tam a zase zpátky
- Tolstoj, L. N.: Anna Karenina
- Vácha, M. O.: Tančící skály
- Wilde, O.: Pohádky

⁷⁷ E. M. Remarque se objevil jako nejoblíbenější spisovatel u českého obyvatelstva i při výzkumu Jiřího Trávnička v roce 2007, jak je uvedeno v knize *Čteme*.

ZÁVĚR

Bakalářská práce na téma „*Vliv knihovnictví na socializaci jedince a společnosti*“ se v první kapitole věnuje Alexandrijské knihovně, která byla nejvýznamnější knihovnou starověkou, ale od druhé kapitoly se zaměřuje především na historii knihovnictví v českých zemích od devátého století do současnosti. Knihy a knihovny byly vždy součástí historického vývoje společnosti, i když zpočátku byly svázány především s činností církve a jejími institucemi. Teprve později vznikají městské knihovny a knihovny univerzit. Velkým přelomem v historii knihovnictví byl pro lidstvo vynález knihtisku, který napomohl k rozšíření knih mezi široké vrstvy obyvatelstva. Ubylo jejich zdoluhavé opisování a tím klesla i jejich cena a staly se dostupnější i pro méně zámožné obyvatelstvo.

Třetí kapitola bakalářské práce popisuje období prvních let samostatnosti českého národa, utváření českého knihovnictví a formování prvních knihovnických zákonů. Seznamuje se jmény L. J. Živný a Z. Tobolka, kterým patří v oblasti českého knihovnictví největší zásluhy. Čtvrtá kapitola je zaměřena na léta po 2. světové válce, kdy bylo důležité obnovit knihovnictví a knihovnické školství a především zbavit knihovnické fondy fašistické literatury.

Poslední dvě kapitoly bakalářské práce se věnují knihovnictví v současné době a změnám, které do něho zasáhly v důsledku počítačové revoluce. Seznamují s aktivitami knihoven v oblasti socializace čtenáře, s počítačovým zpracováním knihovního fondu, s novými možnostmi knihoven, které díky internetu a počítačovým technologiím mají na poli komunikace se čtenářem a při získávání nových čtenářů.

Praktická část je prezentací kvantitativního výzkumu, který proběhl mezi studenty Hudební fakulty Janáčkovy akademie múzických umění. Cílem výzkumu bylo zjistit, jestli je pro současné mladé lidi, obklopené počítačovou technikou, důležitá klasická tištěná kniha nebo zda by ji byli ochotni nahradit jinou formou knihy např. knihou elektronickou.

Výzkum probíhal formou dotazníkového šetření, bylo při něm osloveno celkem padesát studentů Hudební fakulty Janáčkovy akademie múzických umění a průměrný věk respondentů se pohyboval kolem 22,5 roků.

Položených otázek bylo celkem osm a z těchto osmi otázek jsem jich šest vyhodnotila pomocí tabulek a grafů. Na dotazníkové šetření odpovědělo celkem 25 dívek a 25 chlapců.

Zajímavým zjištěním bylo, že i v době digitalizace, internetu, elektronických knih a jiných technických vymožeností, dává většina oslovených respondentů přednost klasické tištěné knize. Studenti si knihy nejenom půjčují v knihovnách, ale i kupují, a to i přesto, že jejich koupě není v dnešní době levnou záležitostí.

Pouze 12% z oslovených studentů dalo v dotazníku přednost elektronické verzi, převážná většina oslovených studentů 88%, i nadále upřednostňuje klasickou tištěnou knihu. Na otázku „*Jaká je jejich oblíbená kniha?*“, upřednostnili respondenti klasiky, jako je Karel Čapek, William Shakespeare, Jiří Mucha, Jarmila Loukotková, Erich Maria Remarque, William Styron, Andrzej Sapkowski nebo George Orwell.

Co do oblíbenosti převažovaly knihy německého spisovatele Ericha Maria Remarque, který ve výzkumu Jiřího Trávnička v roce 2007 získal deváté místo v oblíbenosti, jak je uvedeno v knize *Čteme?*, zabývající se otázkou vztahu obyvatel České republiky ke knize. Mezi studenty mužského pohlaví byla také často jmenována fantastní sága polského spisovatele A. Sapkowského *Zaklínač*, u děvčat to byla zejména *Sophiina volba* amerického spisovatele W. Styrona.

Díky výzkumu jsem zjistila, že se čtením mladé generace to není tak tragické, jak je často prezentováno, že mladá generace má zájem o knihy, knihovny navštěvuje, kupuje a uvědomuje si význam knihoven pro socializaci dětí. Tím je zodpovězena **základní výzkumná otázka**.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

CEJPEK, J. *Československé knihovnictví: poslání a organizace : vysokošk, učebnice*. 2. přepr. vyd. Praha: SPN, 1967, 186, [2] s.

CEJPEK, J., HLAVÁČEK, I., KNEIDL, P. *Dějiny knihoven a knihovnictví v českých zemích a vybrané kapitoly z obecných dějin*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 1996, 192 s. ISBN 80-7184-163-3.

CEJPEK, J. *Jiří Mahen: jeho knihovnický odkaz*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1961, 223 s., příl.

DOUPALOVÁ, E. *Úvod do studia předmětu „Výchova literaturou v oboru vychovatelství OVZP“*. Olomouc: Pedagogická fakulta Univerzity Palackého, 1989, 181 s.

GEBHARTOVÁ, V. *Jak a co číst dětem v MŠ: komentovaný výběr literárních textů na základě RVP PV*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2011, 158 s. ISBN 978-807-3678-548.

HAVLÍK, Radomír a KOŤA, J. *Sociologie výchovy a školy*. Vyd. 3. Praha: Portál, 2011, 174 s. ISBN 978-802-6200-420.

HLAVÁČEK, I. *Středověké soupisy knih a knihoven v českých zemích*. 1. Vyd. Praha: Universita Karlova, 1966, 159 s.

KUPSKÝ, J. *Vliv a osudy bible Kralické*. [rukopis]. Příbor.

MANGUEL, A. *Dějiny čtení*. Vyd. 1. Překlad Olga Trávníčková. Brno: Host, 2007, 480 s. Teoretická knihovna, 18. ISBN 978-807-2942-312.

MANGUEL, A. *Knihovna v noci*. 1. vyd. Brno: Host, 2009, 302, lii s. ISBN 978-80-7294-336-4.

POKORNÝ, J. *Úspěšnost zaručena: jak efektivně zpracovat a obhájit diplomovou práci*. Vyd. 1. Brno: Akademické nakladatelství CERM, 2004, 207 s. ISBN 80-720-4348-X.

TRÁVNÍČEK, J. *Čteme?: obyvatelé České republiky a jejich vztah ke knize (2007)*. Vyd. 1. Brno: Host, 2008, 207 s. ISBN 978-807-0505-540.

TRÁVNÍČEK, J. *Čtenáři a internauti*. Brno: Host, 2011. ISBN 978-80-7050-599-1

ČASOPISY

KONÍČKOVÁ, L. Potenciální výhody i nevýhody využití sociální sítě Facebook knihovny. *Čtenář: Měsíčník pro práci s knihou*. Praha: A.L.L. Production, 2012, roč. 64, č. 1, s. 3-7. ISSN 0011-2321.

ŠEVČÍKOVÁ- VÁLKOVÁ. Novinky služby Ptejte se knihovny, zajímavosti a nové trendy ve virtuálních referenčních službách. *Čtenář: Měsíčník pro práci s knihou*. Praha: A.L.L. Production, 2012, roč. 64, č. 1, s. 10-13. ISSN 0011-2321.

SELUCKÁ, H. Cesta k podpoře čtenářství vede Moravou. *Čtenář: Měsíčník pro práci s knihou*. Praha: A.L.L. Production, 2012, roč. 64, č. 1, s. 31-33. ISSN 0011-2321.

SVOBODOVÁ, E. České databáze v knihovnách. *Čtenář: Měsíčník pro práci s knihou*. Praha: A.L.L. Production, 2012, roč. 64, č. 10, s. 343-345. ISSN 0011-2321.

INTERNETOVÉ ZDROJE

ORAVOVÁ, M., FILIPOVÁ, G. *E-knihy aneb první pomoc pro začátečníky*. [online]. Ostrava: 2008 [cit. 20013-03-28]. Dostupné z: <http://www.kjm.cz/ctecky-elektronicky-knih>

Svaz knihovníků a informačních pracovníků české republiky. [online]. [cit. 2013-04-06]. Dostupné z: <http://www.skipcr.cz/akce-a-projekty/projekty-nabidky-sluzby>

Knihovna Jiřího Mahena v Brně. [online]. KJM, ©2009 -2013 [cit. 2013-04-06]. Dostupná z: <http://www.kjm.cz/>

BiblioHelp [online]. ©2009 [cit. 2013-03-28]. Dostupné z: [http:// www.bibliohelp.cz/](http://www.bibliohelp.cz/)

Informace pro knihovny. Portál Knihovnického institutu Národní knihovny ČR [online]. [cit. 2013-04-07]. Dostupné z http://knihovnam.nkp.cz/sekce.php3?page=07_

SEZNAM OBRÁZKŮ

Obr. 1

Libri catenati. Národní muzeum. Staré tisky-fotogalerie. [online]. Praha [cit. 2013-03-25]
Dostupné z: <http://www.nm.cz/Knihovna-nm/Oddeleni-KNM/Oddeleni-rukopisu-astarych-tisku/Stare-tisky-fotogalerie/>

Obr. 2

Obrázky na dotaz hlaholice. [online]. [cit. 2013-03-29]. Dostupné z [www. google.cz](http://www.google.cz)

Obr. 3

Kodex gigas. Stránky společnosti SKF ložiska, a.s. [online]. [cit. 2013-03-30]
http://www.skf.com/portal/skf_cz/home/skfinczechrep?contentId=520272

Obr. 4

Knihovna Janáčkovy akademie múzických umění v Brně [online]. JAMU. [cit. 2013-03-27]. Dostupné z URL: knihovna.jamu.cz/index.html

Obr. 5

Knihovna Jiřího Mahena v Brně. Před půlnocí jsou věci jiné...jaké? [online]. KJM, ©2009-2013 [cit. 2013-03-28]. Dostupné z <http://www.kjm.cz/udalost/pred-pulnoci-zazitek>.

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha č. 1: Dotazník výzkumného šetření

Dobrý den,

jsem studentkou posledního ročníku bakalářského studia sociální pedagogiky na Institutu mezioborových studií v Brně. Ráda bych Vás požádala o vyplnění následujícího dotazníku, který je zcela anonymní a jehož vyplnění mi pomůže při zpracování bakalářské práce na téma „*Vliv knihovnictví na socializaci jedince a společnosti*“.

Děkuji za vyplnění Jarmila Polická

DOTAZNÍK

Žena muž (označte prosím křížkem)

Věk :

Vzdělání:

Datum vyplnění : (den, měsíc, rok).....

1. Jste členem nějaké veřejné knihovny?

a) ano

b) ne

2. Jak často do knihovny chodíte?

a) 1x za měsíc

b) víc než 1x za měsíc

c) ani jedno nesouhlasí

3. Jaké knihy preferujete ?

a) současnou oddechovou beletrii (detektivky, špionážní romány, romance)

b) klasickou beletrii

c) sci-fi , fantasy

d) náboženskou literaturu

- e) válečnou literaturu
- f) komiksy
- g) cestopisy
- h) odbornou literaturu
- i) populárně-naučnou literat.
- j) jinou literaturu – jakou?

4. Jaká je Vaše oblíbená kniha? (napište autora a název knihy)

.....
.....
.....
.....

5. Myslíte si, že knihovny mají význam při socializaci dětského čtenáře?

- a) spíše ano
- b) rozhodně ano
- c) nevím
- d) spíše ne
- e) rozhodně ne

6. Kupujete knihy a kolik za rok?

- a) ano počet.....
- b) ne

7. Myslíte si, že v době internetu jsou tištěné knihy zbytečné?

- a) spíše ano
- b) rozhodně ano

c) nevím

d) spíše ne

e) rozhodně ne

8. Dali byste přednost knize elektronické před knihou tištěnou?

a) ano

b) ne